

СЛОВО ПРО УЧИТЕЛЯ

Зубавіна**Ірина Борисівна**

доктор мистецтвознавства,
професор,
член-кореспондент Національної
академії мистецтв України,
учений секретар відділення
кіномистецтва НАМ України

Зубавина**Ирина Борисовна**

доктор искусствоведения,
профессор,
член-корреспондент Национальной
академии искусств Украины,
ученый секретарь отделения
киноискусства НАИ Украины

Zubavina Iryna

Dr. hab. in study of art, professor,
corresponding member of the
National academy of arts of Ukraine,
academic secretary of the department
of cinematographic art
of the National academy of arts
of Ukraine

Анотація. Статтю присвячено творчому шляху видатного театрального діяча, вченого, педагога і актора; академіка Національної академії мистецтв України, доктора мистецтвознавства, професора Ігоря Дмитровича Безгіна. Серед усіх багатомірних талантів Ігоря Дмитровича увагу насамперед приділено його професійним, педагогічним перевагам, почуттю гумору та сюжетам, пов'язаним з його роботою в кінематографі. Досліджено особливості співпраці з режисерами Михайлом Бєликовим, Олегом Фіалком, Тимофієм Левчуком, Франческо Розі, актором Малкольмом МакДауеллом, іншими кінематографістами, чії імена давно стали брендами у світовому кіно.

Ключові слова: системність мислення, іронічність, артистизм, кінематограф, творчість

За часів навчання в інституті та в аспірантурі у мене не було нагоди відвідувати лекції Ігоря Дмитровича Безгіна, втім, щиро вважаю його одним із своїх навчителів — учителів життя...

Усім, хто знав Ігоря Дмитровича, добре відомі його багатомірні таланти, здатність встигати скрізь: керувати, писати, рецензувати, читати лекції, зніматися в кіно, працювати у вчених радах, опонувати, вести наукове керівництво, займатися діяльністю найрізноманітнішого плану в тих масштабах, які були по плечу його неординарній натурі. При цьому Ігор Дмитрович завжди залишався самим собою. Розумний, самоіронічний, сповнений гумору й всіляких історій, які він генерував і вмів розповідати темпераментно, із смаком й справжнім артистизмом.

Мені б особливо хотілось підкреслити триєдність різнопланових якостей — системність мислення, іронічність та артистизм Ігоря Дмитровича — як загальний знаменник будь-якої справи, за яку він брався. Яскравий приклад — робота в Національній академії мистецтв України, яку він організовував, а також в академічному Інституті проблем сучасного мистецтва, де працював упродовж 2001–2014 років, був фундатором і членом редколегії усіх численних видань Інституту, більшість з яких були ДАКівськими, брав участь у створенні аспірантури, був членом Вченої ради (перші близько 20 засідань Вченої ради відбулися за його активної участі).

Він прагнув допомогти усім, хто потребував допомоги. І дійсно допомагав! Це рідкісна якість, як на сьогодні! Бо хтось і хоче надати допомогу, але не може, інший може, та не хоче. А Ігор Дмитрович міг, хотів, робив. Він був напрочуд небайдужим.

З повагою ставлячись до науковців та аспірантів, тим не менш вимагав повної самовіддачі від кожного, хто вступив на шлях науки; не стомлювався нагадувати про “наукову добросовісність”. Мислив завжди концептуально, стратегічно. Тому до нього радо зверталися за необхідності чітко сформулювати назву дисертації, статті, визначити тему конференції, започаткувати наукове видання тощо. Водночас, коли Ігор Дмитрович відчував надмірну серйозність “в атмосфері”, він вмів розрядити обстановку — хто не пам’ятає його славнозвісне: “менше страсті в сцені смерті!”. Або перед початком роботи вченої ради: “науковий вакуум є — можна починати засідання...”, чи то жартівливу пораду колегам: “Все написане Вами має бути оприлюдненим не менш, як два рази”.

При всій доброзичливій комунікабельності, невимушеній легкості встановлення контактів з оточенням, хочеться наголосити глибину та системність мислення І. Д. Безгіна як науковця, використання його ідей, їх безумовну “конвертованість” серед фахівців, без перебільшення — експертів світового рівня. Поважний автор, співавтор, перекладач і науковий редактор понад 300 друкованих праць, в числі яких: монографії “Об’єкт управління — театр”, “Театральне мистецтво: організація і творчість”, “Організаційні проблеми театру”, “Театр і глядач в сучасній соціокультурній реальності”, “Мистецтво і ринок”, “Нагороди України” (в 3-х томах) тощо, Ігор Дмитрович Безгін всіляко сприяв інтегруванню вітчизняного науково-дослідного мислення у світовий контекст і водночас мав велику повагу до ідей колег, знавців театральної справи з інших країн.

У його перекладі з чеської вийшла монографія І. Ружички “Психологія і робота з людьми”; за його науковою редакцією видано у перекладі з англійської монографії С. Ленглі “Театральний менеджмент і продюсерство. Американський досвід”, Ф. Кольбера “Маркетинг у сфері культури і мистецтва” та ін.

Використовуючи ерудицію, інтуїцію та наукове чуття, Ігор Безгін замислювався і над суто практичними питаннями. Приміром: “У чому ж полягають специфічні особливості актуального арт-менеджменту в Україні?”

Задля автентичності викладу міркувань теоретика-практика хочу звернутися до прямої мови Ігоря Дмитровича, скориставшись розлогим

цитуюванням тексту інтерв’ю, яке мені пощастило взяти в нього свого часу на завдання журналу “Кіно-Театр” (текст бесіди у повному обсязі надрукований у № 6 цього видання за 2006 рік). З того часу минуло понад десять років, що радикально змінили світ, а ідеї І. Д. Безгіна й досі не втрачають своєї актуальності.

Навіть усвідомлюючи, що просторе цитування інтерв’ю зруйнує формальну структуру і цілісність тексту, до якого залучене, все ж не можу відмовитись від спокуси саме в такий спосіб згадати яскраву грань таланту Ігоря Безгіна, адже без цього своєрідного монологу досвідченого, талановитого театрального діяча, який озвучив проблеми з зони особистого неспокою, портрет Навчителя буде відверто неповним.

Отже, на болюче запитання про особливості актуального арт-менеджменту в Україні Ігор Дмитрович відповідав так: “Соціальні перетворення, що відбулися в нашій країні, та ще й під впливом транскультурного феномену постмодернізму у США та Європі, дали поштовх до пошуку не звіданих досі шляхів існування мистецтва в наших суспільних умовах: деідеологізації однієї системи суспільних відносин і формування іншої ідеології, а також нової соціоекономічної реальності.

Митці не лишилися осторонь: зраділи, діставши політичну свободу на гребені перебудови і статус незалежності, потім, як відомо, розгубилися, зрозумівши, що жити по-новому не так легко і просто. А очікувана ринкова економіка зі своїми закономірностями, перевагами та вадами, підступними течіями і нещадністю виявилася нам (вимушеним невігласам) на першому етапі не по зубах.

Згодом ми трошки отямилися і почали зазирати за державний паркан, зрозумівши нарешті, що треба не мавпувати чужий досвід, а передусім вчитися й використовувати доцільне.

У багатьох сферах, і в мистецтві в тому числі, наша соціоекономічна система переживає “дикий” період з недосконалими законами, підзаконними актами, майже узаконеними крадіжками державних коштів у великих масштабах, іншими приватно-державними іграми та кривавими “розборками”.

Як казав незабутній Микола Федорович Яковченко, “це треба пережити”. А паралельно — вдосконалювати законодавчу базу, глибоко вивчати досвід і теоретичні основи маркетингу, формування

відповідних кадрів, а головне, жорстко виконувати закони і карати за їх порушення. ...

Ми не можемо калькувати ані проамериканської, ані проєвропейської моделі “існування мистецтва в ринкових умовах”, проте скористатися окремими положеннями цілком доцільно. Приміром, “відокремлення” театру від держави означатиме відкриття йому “американського” шляху. Втім, за відсутності системи відшкодувань та розвиненої моделі підтримки неприбуткових організацій такий “екстрим” нагадуватиме плавання без вітрил та руля. І навпаки, держутримання таїть небезпеку прихованого держзамовлення, використання театру як підтримки єдиної ідеологічної системи в державі. ...Щодо інвестицій від меценатів та спонсорів, ...меценатство зазнало певних змін з часів Гая Цильнія Мецената, в стані трансформації перебувають також інші форми пошуку джерел фінансування — спонсорство і фандрейзинг. Деякі наші митці та невігласи від чиновництва ... вперто твердять про необхідність відраховувати відсотки тим багатим людям, які підтримують мистецтво.

Вважаю, що, по-перше, держава не зобов'язана матеріально заохочувати тих добродіїв, що згодились виділити гроші на мистецтво. По-друге, спонсорські кошти — то ін'єкція одноразова, а жити треба щодня. Отже, єдиний порятунок — запровадження системи. В Америці 1990-го року набула популярності система, яку Франсуа Кольбер і Деніз Річ назвали стратегічною філантропією, зробивши наступний крок від тактики пошуку незаробленого доходу (термін С. Ленглі). ... Автори інтерпретують спонсорство не як принизливу подачку, а як бізнес, тобто — взаємовигідне співробітництво. Воно підкріплюється такою розумною річчю, як “суспільно важливий маркетинг”. Автори не ставлять знак тождності між поняттями, проте всемірно підкреслюють їх зв'язок, приміром, інтерпретуючи пожертвування як стратегію і одержання коштів — як стратегію.

Для тих, хто прагне опанувати премудрості ринкових відносин у їх цивілізованому модусі, необхідним є: ретельне вивчення теоретичних засад трьох основних іпостасей ринкової діяльності: маркетинг, менеджмент, фандрейзинг (відповідно: вивчення проблем ринку, підготовка персоналу, пошук коштів).

Практичне втілення шляхів цивілізованого зба-

гачення (“стратегічна філантропія”, “суспільно важливий маркетинг”). На відміну від “пошуку незаробленого прибутку, запропонованого С. Ленглі, у формулі Ф. Кольбера і Д. Річа головне — розробка стратегії співпраці як бізнесу. Бізнес розкриває приховані гуманістичні виміри, оскільки шляхи цивілізованого збагачення передбачають виконання функцій суспільно важливого маркетингу: “я мушу не стільки збагатити, скільки збагатити ту організацію, яка зможе примножувати культурні цінності”. Наступна книга, над редакторською версією якої я працюю, називається відверто: “Збагачуйтесь!”

Не потребує додаткових аргументів теза: Ігор Безгін був різним. Втім, незмінно сповнений планами, ідеями, думками і живим гумористичним духом. Як мислитель, педагог, науковий керівник, вчений, він потребував аудиторії, адже саме перед слухачами міг розкрити повною мірою могутню харизму та артистичний дар. Виклад думки завжди був ясним, зримим, містким, живим.

Всім відомі афоризми Ігоря Дмитровича — блискучі, точені, без єдиного зайвого або туманного слова. Серед моїх улюблених такі, як: “Введення другого порядку є внесенням безпорядку”. Або іронічне: “Відсутність конкретних знань ми маємо компенсувати глибиною теоретичної думки”. Тут напрошується паралель з висловом Миколи Машценка, кінорежисера, з яким Ігор Дмитрович товаришував багато років. Микола Павлович любив говорити: “Відсутність сонця замінимо хорошою грою акторів”.

Микола Машченко став одним з героїв циклу “Академіки. Життя в мистецтві” поряд з такими особистостями, як Тетяна Яблонська, Тетяна Голембієвська, Микола Стороженко, Микола Колесса та інші знані митці — академіки Академії мистецтв України. Загалом Ігор Безгін створив 15 телефільмів циклу “Академіки. Життя в мистецтві” (телеканал ТЕТ). У цих телефільмах, або радше — авторських телепередачах, де Ігор Дмитрович був водночас режисером і ведучим, він намагався закарбувати миттєвості життя відомих особистостей для історії — їх обличчя, твори, процес роздумів. Виходячи з віку героїв циклу, варто особливо наголосити, що заслуга Ігоря Дмитровича не тільки у тому, що він створив безцінний відеоархів, а й у тому, що зробив це вчасно — встиг зафільмувати в усій неповторності розмисли про мистецтво і буття найталановитіших митців, більшості з яких сьогодні-

ні вже немає з нами. Бо зазвичай — не встигаємо, а потім журимося, що надто барилися...

Ігор Безгін і кіно, його стосунки з кінематографістами — це тема, на якій варто зупинитися окремо...

Сказати б, Ігор Дмитрович оцінював свою кінодіяльність з притаманною йому самоіронією та гумором: “Я знявся більш як у 30 фільмах, проте видатних образів не створив”, — повідомив він у своєму інтерв’ю журналу “Караван історій”. Втім, як відомо, не буває маленьких ролей... Його харизма, начальствено-генеральська зовнішність, сказати б “фактура”, визначала коло кіноперсонажів — від офіцерів до чиновників високого рангу. Навіть кардинал є у творчому доробку Ігоря Безгіна-актора.

Сам Ігор Дмитрович часто згадував свою кінематографічну “епопею”, починаючи від недовгої роботи на кіностудії імені Довженка, за часів, коли її очолював Василь Васильович Цвиркунов, згуртувавши навколо себе майстрів поетичного кіно: Юрія Ілленка, Сергія Параджанова, Миколу Машенка, Леоніда Осіку, Івана Миколайчука.

Залюбки розповідав про те, як йому довелося попрацювати на документальній стрічці про землетрус у Ташкенті з режисером Віктором Івановим, який став відомим картиною “За двома зайцями”. Ігор Дмитрович любив поділитися спогадами про талановитих людей, з якими зводила його доля.

Були випадки, коли його образ створювали інші актори. Зокрема, в епізоді з відомого “капуснику”, де персонаж Миколи Яковченка з колегою ніби намагаються похмелитися й тремтячими руками наливають з пляшки горілку в стакан, при появі поважного директора театру роблять вигляд, що миють руки, поливаючи один одному з того стакана і так виливають усю горілку просто на землю... Прототипом цього самого суворого директора був Ігор Дмитрович Безгін. Завжди дивувався, чому ж йому не запропонували зіграти самого себе...

Однією з перших акторських робіт Ігоря Безгіна став офіцер у фільмі “Серце Бонівура”. Ця чотирьохсерійна історична стрічка про становлення радянської влади на Далекому Сході і в Примор’ї, знята режисером Марком Орловим за однойменним романом Дмитра Нагішкіна на Кіностудії ім. О. Довженка у 1969 році, стала початком стосунків з прекрасними акторами: Борисом Чирковим, Маріанною Стриженовою, Львом Пригуновим. Доречі, за даними kinopod.org рейтинг фільму досі трима-

ється близько 9,3 бала з 10 можливих! (Ігор Дмитрович був також адміністратором на цій стрічці).

Далі були ролі: генерал-лейтенанта авіації Новакова, командуючого ВПС у воєнній драмі “Блокада” — радянській художній кіноепопеї, що складається з чотирьох фільмів. Тетралогія була знята в 1973–1977 роках за однойменним романом Олександра Чаковського режисером Михайлом Єршовим: фільми 1–2 “Лужський рубіж, Пулковський меридіан” (1974 рік) вийшли на екрани 17 лютого 1975 року; прем’єра 3 та 4 фільмів “Ленінградський метроном. Операція «Іскра»” (1977 рік) відбулася 24 квітня 1978 року.

У 1978-му — зйомки в мелодрамі Юрія Ляшенка “День перший, день останній”.

У 1980-му — роль полковника у фільмі про Другу світову війну “«Мерседес» втікає від погоні”, що був створений режисером Юрієм Ляшенком на Київській кіностудії ім. О. Довженка.

У тому ж 1980-му році й на тій же студії — робота у картині Тимофія Левчука “Від Буга до Вісли”.

У 1988 році знімається в фільмі “Помилуй і прости” Олександра Муратова у ролі номенклатурного чиновника від мистецтва, а 1990-го — в епізодичній ролі партапаратчика, який тікає від радіаційного лиха в картині Михайла Белікова “Розпад” — першій ігровій стрічці про Чорнобильську трагедію.

Часом траплялися й курйози. Так сталося з фільмом “Пробивна людина” (1978 рік, режисер Олег Фіалко), де Ігор Дмитрович зіграв роль номенклатурного чиновника, людини вкрай неординарної. У режисера виникли проблеми при здачі картини. Насамперед, йому закидали, що один з героїв стрічки — відверто негативний персонаж, надто схожий на Леоніда Ілліча Брежнєва. Це ж не таємниця, що Ігор Дмитрович міг гартити генсека Брежнєва практично без гриму... Коли у 1991 році Олег Фіалко знімав комедію “Імітатор”, то у цій пародії на “совкову” систему, він вже цілком свідомо задіяв Ігоря Дмитровича, який створив образ чиновника високого рангу на ім’я Юрій Дмитрович. Олег Фіалко певний: перевага Безгіна як актора у тому, що він не комікував і був гранично достовірним і переконливим.

Одна з останніх екранних кіноролей Ігоря Дмитровича — у багатосерійному детективі про роботу експертів-криміналістів “Експерти”, а саме — у

фільмі 9-му “Мисливці за черепами” (2007, режисер Андрій Селіванов).

Кіноролі Ігоря Безгіна переважно епізодичні. Проте з кожного проекту Ігор Дмитрович виносив яскраві байки-спогади про роботу з відомими режисерами, акторами, про цікаві зустрічі та ситуації, що відбувалися під час зйомок...

Наприклад, він із захопленням розповідав, як під час фільмування україно-китайської версії “Оводу” його персонажеві — кардиналу Карді мали ставити клеймо — тобто таврувати. Навісили на груди шмат сала, на якому намалювали анатомічні подробиці, імітуючи живе людське тіло. Втім, Ігор Дмитрович зізнався, що, попри всі запобіжні засоби при наближенні ката з розпеченим тавром у руці йому стало дещо лячно. Тому доволі органічно зобразив біль і страждання кардинала. На довершення — при припіканні сала пішов непідробний дим — сцена вийшла цілком натуралістичною. Але ж потім півдня акторові довелося провести в душі, відмиваючись від сала...

Як відомо, 20-серійний китайсько-український фільм “Овід” (2003 року, режисера У Тянь Мінга) став не першою екранізацією історичної оповіді про Італію 30-х — 40-х років ХХ ст. Йому передували маловідома екранізація 1928 року режисера Константина Марджанова, версія 1955/1956 рр. (режисера Олександра Файнцїммера, за сценарієм Віктора Шкловського, де в ролі Карді Рубен Симонов) та знаний 3-х серійний фільм Миколи Машенка 1980-го року (з Гіви Тохадзе у ролі Карді, ректора семінарії). І ось україно-китайський багатосерійний фільм, де образ падре Карді створив Ігор Безгін. На жаль, цей серіал не доступний для перегляду в Україні — знімався виключно для китайського глядача.

Чи не найбільш зворушливо Ігор Дмитрович ставився до участі у зйомках фільму відомого італійського режисера Франческо Розі “Передишка” (або “Перемир’я”, 1997 рік). Ця воєнна драма про

долю італійського єврея під час Холокосту, створена у кінопродукції Німеччиною, Францією, Італією, Швейцарією, отримала чимало нагород на престижних кінофестивалях. Втім, саме під час фільмування “Передишки” Ігор Дмитрович впав з коня під час нічних зйомок і зламав ногу. І все ж, попри серйозну травму, у фільмі він таки знявся. Навіть танцював у передостанніх епізодах, сповіщав своїм поставленим голосом про дозвіл на репатріацію колишнім ув’язненим Освенциму. А його ім’я у титрах згадується в числі перших (третім у переліку акторів).

Хотілося б зупинитися ще одному міжнародному проекті — фільмі “Евіленко” (2004 р.) режисера Девіда Греко. Це така собі італійська версія історії про радянського маніяка, прототипом якого став Андрій Чикатило.

Маніяка зіграв Малкольм Мак Дауелл, а Ігор Дмитрович — знявся у ролі прокурора. Він навіть вивчив англійською звинувачувальну промову, проголосивши яку на знімальному майданчику, “зірвав” оплески присутніх. І хоча у фінальний варіант картини монолог не увійшов, Ігор Дмитрович пишався, що йому вдалося-таки опанувати премудрий англомовний текст — вчив його навіть за кермом автомобіля, поставивши диск замість музики.

Місяці два тому, увімкнувши телевізор, побачила на екрані Мак Дауелла й відразу зрозуміла, що це “Евіленко” — фільм, про який багато чула від Ігоря Дмитровича.

І хоча показ був нічним, я додивилась-таки стрічку до кінця, адже знала, що у фінальних епізодах побачу Ігоря Дмитровича. Це було зворушливо, оскільки кіно наділене магічною здатністю закарбувати миттєвості життя. Фільми — це наче своєрідні уламки нашої “колективної пам’яті” і запаковані в художні образи.

Саме кіноекран надає нам щасливу змогу й нині бачити Ігоря Дмитровича живим, переконливим — таким, яким усі ми його пам’ятаємо і любимо.

Література / References:

1. Офіційний сайт Національної академії мистецтв України <http://academia.gov.ua/sites/Bezghin/Bezghin.htm>.
2. Матеріали Вікіпедії: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Довідковий сайт Енциклопедії сучасної України: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=41497.

1. Ofitsiynnyy sayt Natsional'noyi akademiyi mystetstv Ukrayiny <http://academia.gov.ua/sites/Bezghin/Bezghin.htm>.
2. Materialy Vikipediyi: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Dovidkovyy sayt Entsyklopediyi suchasnoyi Ukrayiny: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=41497.

4. *Пилипчук Р.* Ігор Безгін — видатний театральний діяч, педагог і вчений // Театральний менеджмент. — К., 1996;
5. *Танюк Л.* Майстер театального менеджменту // Культура і життя, 1996, 16 жовтня.
6. Ігор Безгін: “Збагачайтесь!” Розмову веде І. Зубавіна / Кіно-Театр, 2006. — № 6.
4. *Pylypchuk R.* Ihor Bez-hin — vydatnyy teatral'nyy diyach, pedahoh i vchenyy // Teatral'nyy menedzhment. — K., 1996;
5. *Tanyuk L.* Mayster teatral'noho menedzhmentu // Kul'tura i zhyttya, 1996, 16 zhovtnya.
6. Ihor Bez-hin: “Zbahachuytes!” Rozmovu vede I. Zubavina / Kino-Teatr, 2006. — № 6.

Зубавина Ирина Борисовна **Слово об учителе**

Аннотация. *Статья посвящена творческому пути выдающегося театрального деятеля, ученого, педагога и актера; академика Национальной академии искусств Украины, доктора искусствоведения, профессора Игоря Дмитриевича Безгина.*

Среди всех многочисленных талантов Игоря Дмитриевича внимание в первую очередь уделено его профессиональным достижениям в сфере театрального менеджмента, призванию педагога, неповторимости чувства юмора и сюжетам, связанным с его работой в кинематографе. Исследовано особенности сотрудничества с режиссерами Михаилом Беликовым, Олегом Фиалко, Тимофеем Левчуком, Франческо Роззи, актером Малкольмом МакДауэллом, другими кинематографистами, чьи имена давно стали брендами мирового кино.

Ключевые слова: *системность мышления, ироничность, артистизм, кинематограф, творчество.*

Zubavina Iryna **A Word about the Teacher**

Summary. *This article is dedicated to the creative way of the outstanding theatrical figure, scientist, teacher and actor; academician of the National Academy of Arts of Ukraine, Dr. hab. in study of art, Professor Ihor Bezhin. Among all Ihor Bezhin's multidimensional talents primarily attention is paid to his pedagogic preferences, sense of humour and stories related to his work in cinematograph. The features of his collaboration with film directors Myhailo Belykov, Oleh Fialko, Tymofii Levchuk, Francesco Rossi, actor Malcolm McDowell, other filmmakers, whose names have long become brands in the world of cinema, were studied.*

Keywords: *systematic of thought, ironical, artistry, cinema, creative work*